

Procés participatiu del Pla d'Arxius i Gestió Documental de Catalunya

Taula 9 d'experts. El Sistema d'Arxius de
Catalunya

Direcció General del Patrimoni Cultural

Setembre 2019

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Assistents

Taula territorial realitzada el 11 de juliol de 2019 a Barcelona, Palau Moja – Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya, carrer de la Portaferriça, 1, amb els assistents següents:

	Cognoms, Nom	Adscripció
1	Joaquim Borràs	Arxiu Municipal de Barcelona
2	Aurèlia Cabot	Oficina del Patrimoni Cultural Diputació de Barcelona
3	Jordi Vilamala	Oficina del Patrimoni Cultural Diputació de Barcelona
4	Isabel Campos	Coordinadora gestió i despatx Oficina del President de la Generalitat
5	Gustau Castañer	Servei d'Informació i Documentació del Comissariat d'Acció Exterior de la UE
6	Vicenç Ruiz	Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
7	Mariluz Retuerta	Arxiu Comarcal del Baix Llobregat
8	Bibiana Palomar	Departament de Justícia
9	Ricard Ibarra	Arxiu Històric de Tarragona
10	Joan Boadas	Arxiu Municipal de Girona
11	Joan Soler	Arxiu Municipal de Terrassa
12	Joaquim Nadal	Universitat de Girona
13	Josep Maria Sans i Travé	Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona
14	Joan Nespleda	Arxiu del Bisbat de Girona
15	Ramon Palou	Consell Comarcal Conca de Barberà
16	Jaume Enric Zamora	Oficina del Patrimoni Cultural Diputació de Barcelona

Antecedents

El govern de la Generalitat de Catalunya, en la reunió d'11 de desembre de 2018, va aprovar el Pla d'Arxius i Gestió Documental de Catalunya com un projecte transversal i participatiu a desenvolupar els anys 2019 i 2020.

La primera fase del Pla és la realització d'un procés participatiu obert a les administracions públiques, responsables i professionals dels arxius i la gestió documental, institucions privades, empreses i associacions per a realitzar entre tots la diagnosi del Sistema d'Arxius de Catalunya (SAC).

La Direcció General del Patrimoni Cultural ha convocat nou taules de debat d'experts que parteixen de l'anàlisi de les taules territorial realitzades amb anterioritat.

Els objectius de les taules d'experts són:

Objectiu 1: Aprofundir en la diagnosi del Sistema d'Arxius de Catalunya realitzada pel sector professional a les taules territorials (dins de la temàtica de cadascuna de les taules d'experts)

Objectiu 2: Oferir els elements per a l'elaboració del Pla estratègic d'arxius i gestió documental 2021-2025:

- Debatre i identificar els continguts del futur pla estratègic: prioritats, línies d'actuació, actuacions i instruments.
- És un criteri rellevant del procés participatiu que les taules d'experts considerin la viabilitat i proposin les actuacions susceptibles d'ésser integrades en el pla estratègic d'arxius i gestió documental 2021-2025.
- Recomanar les actuacions que siguin necessàries per assolir els objectius de la visió estratègica dels arxius i la gestió documental en l'horitzó 2030.
- Si s'escau, proposar els canvis que es considerin indispensables en la normativa actual per poder assolir els objectius acordats.

Resum de la taula d'experts

Valoració del SAC

La **Diputació de Barcelona** explica que, des del 1992, dona suport a tots els arxius de la província de Barcelona. L'any 2003 es crea la Xarxa d'Arxius Municipals de la Demarcació de Barcelona i la figura dels arxivers itinerants, en aquests moments estan presents a 231 arxius (147 municipis de -10.000 habitants, és a dir a municipis que no tenen arxivers). El procediment de treball de la Diputació dona molta importància a l'organització dels arxius. Les accions que es consideren importants són tendir a cap un **estàndard únic de la gestió documental** i disposar **d'eines comunes tècniques** (quadres de classificació, programari, etc.) Emprendre accions perquè els arxius municipals formin realment part del SAC. També **manca comunicació i coordinació amb la Generalitat**; no es pot dir que hi hagi duplictat entre les dues administracions, però sí que cal posar-se d'acord en temes importants.

Hi ha diferents models de suport als arxius locals i un és el que ha impulsat la Diputació de Barcelona. El SAC ha de **reconèixer el paper i les funcions que fan les diputacions** i que la seva opinió es tingui en compte. Així mateix, caldria una **actualització de la llei d'Arxius i adaptar-la a la nova realitat**.

Com es coordina el suport al món local des de la Generalitat, les Diputacions i la XAC?. Un possible referent és de pla de museus. La XAC ha permès que molts municipis es lliuren de les seves obligacions cap als seus propis arxius, així, es poden pensar accions mancomunades per diferents municipis, però es va traspasar la responsabilitat a la Generalitat i cada municipi ha d'assumir les seves responsabilitats. Per tant, cal **coordinació entre totes les administracions implicades** i tenint en compte que el **pla ha de ser escalable**, així com que consideri la **diversitat del territori**, cada comarca és diferent i cal un **model asimètric**. L'autoritat del SAC ha de ser **transversal** i no impositiva.

Els **arxius històrics provincials** gestionen patrimoni cultural català i tenen unes característiques específiques no reconegudes del tot. Estan diluïts en la xarxa d'arxius comarcals i **no són arxius comarcals**. S'ha de respectar les singularitats dels diferents territoris. S'observa manca de lideratge del Departament de Cultura i poca visió transversal. L'ANC no pot ser la capçalera del SAC.

En matèria d'arxius, els **consells comarcals** tenen les funcions de donar suport als municipis i a l'arxiu comarcal. La Conca de Barberà pot ser un exemple de coordinació amb la Generalitat, la Diputació i els municipis. Ara l'èmfasi està en la documentació electrònica. El consell comarcal ha impulsat un **gestor documental comú a tots els municipis de la comarca, l'aplicatiu ACTIO** desenvolupat per la Diputació de Tarragona. A partir del 2020 tota la gestió serà electrònica amb els canvis que això comporta.

Els **arxius de l'Administració de Justícia són un cas singular**, ja que són de titularitat estatal però la gestió és de la Generalitat (per exemple, tenen una junta d'expurgació pròpia). Actualment els arxius judicials a Catalunya són 58 centres, uns 260 km. de documentació i 38 tècnics. S'han de **visualitzar en el SAC a banda dels arxius centrals administratius**. El moment actual reconeixen la tasca realitzada, particularment en gestió documental, conservació i descripció, i la molta que encara restar a fer. Ja s'està començant a treballar en l'administració electrònica i al mateix temps encara tenen molts expedients sense inventariar. El seu principal problema és la manca de recursos humans, que els obliga a externalitzar els serveis que haurien de realitzar els arxiviers. El SAC necessita un bon lideratge amb recursos suficients i que tingui amplitud de mires. Es considera que el SAC necessita un bon lideratge i recursos independentment d'on estigui ubicat l'òrgan que exerceixi de capçalera.

La Llei 10/2001 d'arxius i documents va ser un gran pas endavant. Vist des del territori, va reconèixer els arxius locals i els va integrar al SAC. El principal problema del SAC és que té un lideratge feble, per això un **lideratge prou fort amb rang com a mínim de direcció general**; sense una acció d'aquesta mena no serà possible treure el potencial dels arxius. El lideratge ha de ser exercit per un **òrgan independent i neutral**, no pot ser adscrit a cap centre d'arxiu.

L'ANC ara ja és el líder i és evident que s'ha de disposar d'un arxiu nacional potent. Però no es pot plantejar una solució per a l'ANC sense tenir la solució global del sistema.

Cal coordinació entre centres, que es desenvolupin programes coordinats amb un interlocutor potent, crear normativa tècnica (la que existeix no està recepcionada per tots els arxius del país), vetllar per la implantació dels sistemes de gestió documental, acostumar-nos a treballar en xarxa. S'ha de reconèixer el paper de la XAC, que permet arribar a tot el territori, però els arxius comarcals no poden suplir les responsabilitats dels municipis.

Des del Col·legi de Notaris de Catalunya es considera que el SAC funciona bé com està. Es valora el conveni del 2015 amb el Departament de Cultura sobre els protocols intermedis (25-100 anys) que es dipositen als arxius comarcals, és a dir, hi ha una col·laboració estable adequada. Per a la transformació digital caldrà nous convenis.

Els **arxius diocesans i capitulars formen part del SAC** però això no s'ha concretat en suport i ajuts. L'Església té un patrimoni documental en part encara dispers, no tant pel que fa als arxius parroquials (que s'apleguen als arxius diocesans), sinó pels arxius monàstics i de congregacions. Es fa un toc d'alerta a la situació actual de les congregacions, que perden la província catalana i això podria provocar la sortida dels seus arxius del país.

En el cas dels arxius eclesiàstics tot ha de passar necessàriament per acords a través dels conductes de diàleg entre administracions i Església. L'administració no pot intervenir directament en els arxius de l'Església i cal un equilibri que respecti la seva independència. Es recorda que no es reuneix la comissió mixta Generalitat-Església.

Una visió de fora de l'arxivística i des de la universitat. En una perspectiva de cinquanta anys els arxius han canviat radicalment, però amb una **evolució desigual amb contradiccions i febleses**. Preocupació perquè les institucions més joves, a diferència de les antigues, tenen menys sentit del seu patrimoni. Així, algunes institucions del territori creades en

els anys setanta no tenen control de la documentació dels seus orígens i primers anys d'existència. A nivell de la Generalitat, cada departament té una visió i una gestió diferent dels seus arxius.

La situació actual dels fons històrics de Catalunya es conseqüència de la història cultural i de la trajectòria de l'arxivística catalan. Molts d'ells es troben dispersos i fragmentats entre diferents arxius i administracions i, fins i tot, estan en ubicacions contradictòries i no adequades. Caldria un estudi complet a nivell de país per a identificar i corregir. Cal una autoritat que impulsi **accions concertades d'inventari i digitalització des d'una visió global i de país**. Les diputacions, en aquesta visió, són qüestionables.

S'ha d'**articular el sistema, donar una "filosofia", directrius, normes i eines per a tots, públics i privats**, inclús per als arxius "híbrids" com els de l'Església. Amb l'Església s'ha de pactar. Resoldre situacions anòmales com el de l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià.

El SAC és tributari del projecte cultural noucentista. Ha d'haver un **empoderament a nivell institucional del SAC**, amb una **direcció d'arxius amb estructura** que l'impulsi. No podem deconstruir la història i moltes situacions probablement ja són irreversibles. És necessari i urgent **introduir sentit d'estat a la política d'arxius: transversalitat, accessibilitat, transparència i reconeixement del sentit històric i a la tradició arxivística del país**. Els no arxiviers demanem **sentit d'estat i ambició institucional**.

Els arxiviers que estan en la gestió documental no tenen una visió del SAC. Tothom detecta el mateix, **quin és el lideratge polític i tècnic del SAC?** On està el lideratge polític? On queda l'ANC?. El sistema de gestió documental de la Generalitat ja no és capdavanter. El problema és que hi ha **manca de reconeixement i sensibilitat cap als arxius**, aquest és el tema principal, i després està l'adscripció al Departament de Cultura.

L'actual capçalera del SAC no té força i és necessari canviar la perspectiva de rang. S'ha de crear una estructura que doni resposta a la transversalitat. El model a seguir és el **model municipal on s'està canviant el focus des de patrimoni a la gestió de la informació**. En les grans ciutats es creen departaments únics que integren arxius, transparència i accés. Per tant, primer un **òrgan transversal** i segon que tingui **rang** per a fer front als reptes. Als Estats Units, els NARA depenen d'una agència independent. Seguint aquest model, es podria analitzar la creació d'una **autoritat d'arxius independent amb capacitat inspectora i executiva**. En el cas de Catalunya, aquesta autoritat arxivística ha d'estar ubicada on es pugui garantir la transversalitat. L'actual ubicació a Cultura és perjudicial i es considera que hauria d'estar al **Parlament de Catalunya**, com la resta d'autoritats creades per a garantir drets fonamentals.

D'altra banda, els arxiviers mantenen la visió del patrimoni, **no s'ha de separar la part històrica de la part de gestió documental**, seria un error. Però no hi haurà arxiviers que puguin fer de tot sense especialitzar-se en res. Per posar un exemple, el model ha de ser el de Salut amb diferents especialistes, és a dir, ha d'haver **diferents perfils i especialitzacions**.

El SAC es va crear per la llei del 2001 amb un defecte d'origen: cost zero. D'aquí que mai hagi tingut recursos ni pugui donar suport real a ningú. Què ha donat el SAC als arxius municipals? S'ha eliminat la Subdirecció General d'Arxius i ara estem en el rang de Servei; aquest sol fet és una mostra clara del nivell d'influència dels arxius, que és zero.

Cal un **SAC que impulsi no que imposi**, és a dir, amb **lideratge**, i això vol dir recursos econòmics i humans.

Què seria de l'arxivística d'aquest país sense l'Associació d'Arxiviers i Gestors de Documents de Catalunya? Ha assumit un rol que no li pertocaria en una situació normal. Tot s'està fent amb un **excés de voluntarisme**. Tanmateix, s'ha de fer

autocrítica perquè alguna cosa hem fet malament i no funciona. No tenim presència fora del sector públic i una professió sense capacitat de fer *lobby* amb el sector privat és feble. Cal autocrítica i anàlisi intern.

En una primera cerca dels models existents a nivell internacional pels arxius no s'ha trobat un model similar conceptualment al SAC. Si es fa una comparativa amb l'organització dels arxius a altres països, s'observa que existeixen models diferents i també que l'existència legalment reconeguda del SAC té un gran **potencial**. **Dins del sistema els elements hi són però s'han d'activar i potenciar.**

S'ha de pensar en els arxius del segle XXI. Es considera que el Pla d'Arxius ha de fer una projecció de futur i pot ser una bona eina per a definir cap on s'ha d'anar. S'ha de treballar amb plans estratègics. Des dels grans municipis s'és crític amb la situació actual del SAC. El tema fonamental és **avaluar com s'han exercit les competències i què no s'ha desplegat de la llei d'arxius i perquè**. No es pot perdre el punt de vista de la ciutadania. La capçalera del SAC està orfe i com a mínim s'hauria de recuperar una subdirecció general (tot i que es considera que hauria de ser una direcció general).

Es demana **sentit d'estat en la política d'arxius**. Cal un lideratge polític clar i definir quins recursos hi ha, així, si no hi ha un suport clar d'invertir amb una assignació pressupostària no tindrà sentit el que es plantegi a aquests pla. D'altra banda, s'ha perdut el lideratge amb l'administració electrònica amb l'Estat, som capdavanters ara?. Finalment, cal millorar la coordinació entre administracions i amb arxius privats.

S'ha de valorar el moment actual des d'una perspectiva històrica. L'any 1980 la situació dels arxius era molt dolenta i ha **evolucionat positivament gràcies a la política d'arxius dissenyada a l'època del conseller Max Cahner**, que té tres bases o fonaments: un **òrgan administratiu** (en aquell temps fou el Servei d'Arxius); un **arxiu nacional**; i la **Xarxa d'Arxius Comarcals**. El fet més rellevant és que els arxius estan en tot el territori i que l'acció de les administracions arriben a tot el territori, cosa que abans no succeïa. En una visió més àmplia, Catalunya és l'autonomia amb major regulació i normativa. D'altra banda, es considera que hi ha competència deslleial d'arxius privats amb l'ANC o amb fons de caràcter nacional, com per exemple l'arxiu Montserrat Tarralledas que custodia l'arxiu d'un president de la Generalitat. Es considera també que **l'ANC pot ser perfectament la capçalera del SAC** i exercir totes les funcions i competències que se li encomani, fins i tot el dictar normativa.

S'adverteix que **el desenvolupament del SAC ha deixat de banda tot el món privat i els seus fons**. Cal posar una atenció especial al **patrimoni privat actual generat aplicatius com Twitter i Facebook**, que no es controlen. D'altra banda, cada cop més **empreses privades** fan la gestió que hauria de fer l'administració pública i que no se li demanen comptes ni responsabilitats. Així doncs, cal que el Pla d'arxius consideri el sistema en tota la seva extensió i englobi el sector.

També caldrà cal definir que succeeix **l'Arxiu de la Corona d'Aragó** i com integrar-lo efectivament al SAC.

Propostes

Com accions i objectius a realitzar en relació amb el SAC, es plantegen diferents propostes genèriques que es descriuen a continuació:

- Entendre el SAC com un recurs potent que **harmonitzi totes les parts del sistema**, creï **polítiques comunes**, impulsi el **treball en xarxa** i actui a partir de **programes**. La direcció del SAC ha d'impulsar un **pla d'actuació calendaritzat i amb unes prioritats clares**, atès que tot no es pot fer.
- El SAC ha de tenir una estratègia per a col·laborar amb les altres infraestructures i professionals de l'entorn que també gestionen patrimoni, como són els museus i les biblioteques.
- El SAC ha de **reconèixer i respectar les singularitats dels diferents arxius del sistema**, com els arxius provincials i els arxius judicials (que no han de quedar diluïts entre els arxius comarcals i els centrals administratius).
- Definir una **direcció del SAC que lideri i impulsi**; estigui **orgànicament ben posicionada** en l'administració de la Generalitat i busqui el compromís del Parlament de Catalunya; i que disposi de **recursos humans i econòmics suficients**.
- Sobre la capçalera del SAC, és imprescindible recuperar el rang i el nivell, com a mínim, amb una **subdirecció general**, tot i que es considera que el rang adequat seria el de **direcció general**. El rang de direcció general és el de la major part dels països de l'estudi comparatiu. La creació d'aquest òrgan ha de visualitzar el punt de partida d'un nou model d'arxius i documents a Catalunya.
- És necessari definir el rol dels diferents tipus d'arxius i reconèixer **autonomia de gestió** als centres.
- En el moment present es fa difícil dir què ha de ser l'**Arxiu Nacional de Catalunya**, abans de definir-lo cal establir el model del SAC. Al ser una peça clau, no es pot cercar una solució específica per a l'ANC al marge del disseny global del sistema. D'entrada se li han d'assignar més recursos i personal qualificat abans d'encomanar-li la prestació de noves funcions i serveis. També caldrà estudiar si un centre d'arxius pot exercir de capçalera.
- Es manifesta també que la XAC ha d'estar adscrita a l'òrgan de capçalera.
- Més enllà de la configuració de l'òrgan directiu, s'ha de tenir en compte que la transversalitat i la coordinació de les diferents administracions només s'assegura amb la creació d'una **superestructura que vagi més enllà d'una única administració**. Una possible solució seria una opció consorciada tipus AOC. Es considera que la solució òptima seria una **autoritat catalana d'arxius i gestió documental**, concebuda com una agència independent, que gestioni la constel·lació dels arxius catalans. Estudiar la possibilitat d'adscriure-la al Parlament.
- És fonamental que el SAC impulsi i exerceixi la coordinació entre les diferents administracions:
 - L'administració de l'Estat.
 - Amb diputacions i ajuntaments per acordar el suport als arxius del territori. Un referent podria ser el Pla de Museus, que potencia les xarxes de museus i els centres de referència.
 - Aclarir les obligacions dels municipis respecte del patrimoni documental i els arxius.
 - El model territorial ha de ser asimètric.
- El concepte d'autoritat és més útil per a integrar el món dels arxius privats en el SAC que una direcció general. En el sector privat és urgent regular l'actuació de les empreses privades que gestionen funcions públiques.

- **Revisar la llei d'arxius (o aprovar-ne una de nova) per a què inclogui els nous paradigmes amb el compromís d'assignació de recursos per a la seva aplicació.** Aquesta nova llei d'arxius ha d'incloure la gestió documental i l'arxiu electrònic, transparència, gestió de les dades, accés, etc.
- Definir una política inspectora i sancionadora.
- Revisar el criteri poblacional per a establir quan un municipi ha de crear obligatòriament un arxiu, perquè els criteris actuals no donen resposta a les necessitats del territori. En aquest sentit, es proposa rebaixar-lo a **5.000 habitants**.
- Revisar els òrgans col·legiats, com el Consell Nacional d'Arxius i Gestió Documental i la Comissió Nacional d'Avaluació, Accés i Tria Documental.
- El SAC ha d'impulsar la **formació continuada àmplia i multidisciplinària dels professionals**. així com crear equips i recursos interdisciplinaris, el SAC ha de coordinar recursos entre administracions, però no cal començar de zero les coses. Treballar amb xarxa és treballar en innovació, difusió, etc., cal professionalitzar els càrrecs tenint en compte el que s'ha fet al territori i considerar i avaluar les categories laborals, així mateix, seria interessant replicar la figura del delegat de protecció de dades però des del punt de vista de la gestió documental.
- Crear **infraestructures de conservació, preservació i restauració: centres de referència** sobre el territori que siguin mantinguts i codirigits per tots els actors que se'n beneficiïn.
- **Conèixer a fons el contingut i la situació del patrimoni documental del país en quan a conservació i descripció.** Saber clarament què hi ha perquè no es pot gestionar sense conèixer. Arribar a tenir una visió de conjunt. Ser capaços de distingir entre la custòdia física, que està distribuïda en diferents centres i institucions, i accés intel·lectual. En aquest sentit, el SAC ha de crear un **portal d'accés al conjunt del patrimoni documental català com a plataforma inclusiva i integrada**.
- És necessària una **política d'ingressos coherent amb el territori**, que tingui en compte alhora les biblioteques i els museus.
- El SAC ha de ser un **agent actiu en l'àmbit internacional**.
- Els municipis han de tenir responsabilitats de mantenir els fons, no tenir els recursos però si tenir responsabilitats, per tant, cal anar cap a la transversalitat amb una gestió i coordinació de tots els actors del sistema d'arxius.
- Dissenyar **estratègies compartides de difusió amb visió nacional**, que vagin més enllà d'un únic arxiu, xarxa o administració.

CRÈDITS:

Document revisat per:

Josep Fernández Trabal,
Coordinador del Pla d'Arxius i
Gestió Documental de Catalunya